

ԱՅԵԼԻՐ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

№ 3

«Աղբիւրի» գրականական այբօմ, Երջանկայիշատակ ՆԵՐՍԷՍ Ե-րդ
 Ի Հանդէպ Արշալուստչն Ա. Մ. Ե. Փ.
 ԱՆԻ, Երկոտասան առաքելոց Եկեղեցին (Պատկեր) Բարկաս:
 Ծիծեռնակ (բանաստ.) Փ. Վարդանեան:
 Արեւելեան Վիպաշխարհ. Ռուստէմ և Զոհրաբ Երևանդ Պալեան:
 Աղօթք (բանաստ.)
 Դալի գերդաստան (պատկեր): Ծր. Ե. Ն.
 Վարպետ Կոռնիլի գաղտնիքը (Ալֆօնս Դօդէից)
 Գէորգ Չմշկեան (կենդանագիր) կենսագրութիւնով:
 † Ստեփանոս Պալասանեան:

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Երկրիս և իր վերայ եղած արարածների մասին գրոյցներ. Ս. Ք. Բէդ-Նագարեան
 ԱՅԼԵՒԱՅԼՔ

Ֆրիդրիխ Մէծի Հանաքը Կ. Մարտիրոսեանց:

ԶԱՐԴԱՒՔ

Անեկդոտ. Հանդիպումներ. Կախընթաց №-ի մէջ եղած ըբոսի բացատրութիւն. Յայտարարութիւններ:

ԶԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ Ի «ԱՂԲԻՒՐԻ» ԲԱՎԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նոր բաժանորդ գրողը կըստանայ արդէն լոյս տեսած №-ն և առաջին պրէմիան:

«Աղբիւրին» Թիֆլիսում կարելի է ստորագրել միմիայն խմբ. գրութեանս զրատենեակում առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև երեկոյան ժամը 7-ը: Խմբագրութեանս զրատենակը ղետեղած է Բարեւորական տնտեսական փողոցի վրայ, Ալէքսանդրեան այգու Հանդէպ, «ՔԱՅԿԱՅԻ և „Тифлис. Лис.“ լրագր, խմբագր. կից, տուն Ռօտինեանի. իսկ լաբորատուրը՝ նոյն փողոցի վրայ, տուն իշ. Դէդէկանովի:

Անձնական տեսակցութիւն ցերեկով ժամը 12-ից մինչև 1 1/2:

Օ Ր Ե Յ Ո Յ Յ

1889 Թ.

Ա.

Սրբազան Արիստակէս Եպիսկոպոսի և ալ պատկերներով ու երազահանով:

Դիւն. 10 ԿՈՒԿ

ձմեռադարձածախտով 14 Կողէկ,

Բ.

ՍԵՏԱԴԻՐ ՊԱՏԿԵՐԱՅԵՐԻ ՕՐԱ-ՅՈՅՅ Կայսր և իր Օգոստափառ Ըն-

տանիքի, բարձրաստիճան հայ գեորականների մեր նշանաւոր ղինակների պատկերներով, տնրաններ և ընդարձակ չաւեր կենսագրութիւններ, բանաստեղծիւններ, պատմական յօդաւած առւտրական ևայլն, ևայլն պազան մանրամասն տեղեկութիւններ

Դիւն. 30 Կ.

Գումարով առնողներին զիջումով.

Պահեսար «Աղբիւրի» Վաճառանոցում: Դիւն. Թիֆլիս. «Агдоир»

ԱՂԲԻՐ

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

ԵՒ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԵՅԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ 3

Մ Ա Ր Տ

ԹԻ ՖԻԼԶ

ՅՈՂՀԱՆՆԵՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ ՏՊԱՐԱՆ

ՕՐԲԵԼԵԱՆ ՓՈՂՈՑ, ԶԺ 1/2

1889

«ԱՂԲԻԻՐԻ» ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԱԼԲՈՒ

ԵՐՋԱՆԿԱՅԻՂԱՏԱԿ ՆԵՐՍԷՍ Ե-ՐԴ

† 13 Փետրւարի 1857 թ.

Ի ՀԱՆԴԵՊ ԱՐՉԱԼՈՒՍՈՅՆ

Խնդրում ես, բարեկամ, որ ես երգեմ Արշալոյսը: Երգեմ Արշալոյսը, որ քանի՜ հետ ինձ համար շողշողուն յոյներով, վարդաթույր երանգներով, սիրարծարժ նշոյլներով, սրտագրաւ ժպիտներով, ոսկի վարսը կաթնաճերմակ հոլանի ուսերի և յուռութներով լի կուրծքի վրայ գեփիւռաշարժ ծաւալած՝ վեր է կացել իւր մետաքսեայ աստուածայարդար անկողիններից և մանկական խարտեաշ զլուխ գեղաշիտակ մատների մէջ առած, սիրաբորբոք աչերով աչերիս մէջ նայած, և ապա անուշիկ համբուրներով ճակատս, այտերս և շրթունքս ջերմացուցած՝ սղմել է ինձ իւր ստեանց մէջ, արբեցուցել, զմայլեցուցել է երկնային կրքերով, աստուածային հրապուրներով, ուկեղինիկ երազներով...

Խնդրում ես, ո՛ր երգեմ Արշալոյսը: Երգեմ Արշալոյսը, որը, — երբ հպում են նորան գեփիւռները և մեղմաշունչ խաղացքով անցնում են թաւշի նման փափուկ, մարմարիոնի նման թափանցիկ, վարդի գեղեցիկ զոյնովը երանգաւորուած և պատանիներին դիւթող ջերմութեամբ մագնիսացած մարմնի վրայով, որ զարթեցնեն նորան, — շարժում է, նազելին, և ծովը խայտում է նորա շարժման ազդի տակ. դնողդ վնդողի ետեւից ծափ է տալիս, ալիք ալիքի վրայ է շահատակում, կեանքը անգունդներում զարթնում է քնից, կեանքը բարձունքների վրայ վազում է

Դիցուհու աչքերից, և լեռների դադաթները լողում են ոսկելոյսի մէջ. թեւաւորները այդ ժամանակ բախում են թևերը, ճուղում են, սուլում են, սուրնչում են, գեղգեղում են՝ և արտուտիկն, այ, բարձր բարձր, երկնակամարում, թևիկները թրթռացնելով՝ անուշիկ ճլբլոցով աւետում է քրքմահանդերձ Առաւօտու զարթը: Առիւծը դադարեցնում է իւր գիշերային ասպատակութիւնները. իւր հետ մտնում են իրենց սրջերը բոլոր շաղկալեւրները: Բուն ընդհատում է իւր մահագոյժ հեծիւնը: Երգում է արտուտիկը, և երգում աւետում է վարդամատն Առաւօտու գայլուստը:

Ո՛հ, ուզում ես որ երգեմ Արշալոյսը, ես՝ որ այժմ արեւակէզ տապացած՝ միջօրէն անցուցել, դէպի վերջալոյսն եմ հակուում. գեղեցիկ յոյսերի դռներից արդէն հեռու հեռացած, կոշկոճող իրականութիւնից շուրջ պատուած և ճնշուած, աչքս դէպի վերջալոյսն եմ յառած, ուր կասկածն է, ուր անյայտութիւնն է, ուր անսահման և անքննելի անդունդը և անըմբռնելի յաւիտենականութիւնն են: Արդ՝ հրպիսի ձայն արձակել կարող է իմ քնարը, հրպիսի ձայն՝ որ զրաւէ սառնորակ աղբիւրների շուրջը դալարազգեստ և ծաղկալաւ թմբիկների վրայ հրճուանքով կայտառող մանուկ աշխարհի սիրտը. որ դիւթէ սիրաբորբոք զգացումներով զեղուն թաթախուն արի պատանիների և զեղեցկուհի գողտրիկ կոյսերի ուշն և ուրուշը: Աւաղ, այդ արշալոյսն երգել այլ ևս կարող չեմ ես: Հրաւիրէ՛իր ինձ երգել իաւարն՝ իւր թուի դէմքերով. անդունդը՝ իւր իռուվայոյզ կրքերով. հեռաւորութեան մէջ իբրև աղջամուղջ երևացող անեղբորութիւնը՝ իւր երերուն անկայուն ցնորքներով. բարձր, այստեղ իմ քնարի թելերը կարող կրլինէ՛ին թրթռացնել վանկեր, վանկեր՝ ոչ ծիծաղուն յուսոյ, այլ՝ արտասուհող յուսահատութեան:

Պէտք է ուրիշ կողմ դարձուցած լինէիր երեսդ, բա-

րեկամ. պէտք է մի առույգ, աշխույժ, արեգակնանման գեղեցիկ, ոսկեզանգուր մի պատանու, աստուածներին սիրելի մի այգալիսի հողեղէն-հրեղէնի գլմէիլ՝ Արշալոյսի Հանդէպ իւր քնարը մատնահարելու. այն ժամանակ Աղբիւրի շուրջը զուարճացող մանուկ աշխարհը արդարեւ կրտեսներ հօր և յոյս, շողիւն և փայլատակմունք, որոտմունք և կաջճակ, և այգալիսի մի փնջիկի միջից ահա կրտեսներ բւրաւոր բեկբեկմունք, և կրլսէր մի կախարդական ներդաշնակութիւն, մի երկնային համերգ. և այն ժամանակ կրբացուէր նորա առջիւ մի դիւթաշխարհ՝ հազար ու մի սրտազրաւ պատկերներով, աննման դեզանիներով, գեղեցիկ յոյսերով, փսեմ թռիչներով, մեծապանծ արարքներով և ոլիմպական երանութեամբ և յաւերժականութեամբ: Այդ ամենը տեսնում է պատանու աչքը, զգում է պատանու սիրտը, պարագրում է նորա երեւակայութիւնը, և հրաշապէս կըհնչեցնէ նորա քնարն այդ ամէնը: Ահ, տխուր է իմս, որի թեւերի վրայ արդէն հեռուից սկսում է ազդել ցուրտ մահուան բարակ շունչը: Թրթռում են այդ թեւերը, բայց թրթռում են անյայտ երկիւղի դողից. ստուերը մօտենում է, և սակայն թաղուն է աչքիցս այդ ստուերը ձգող առարկան: Ի՞նչ պիտի լինիմ ես յաւիտենականութեան ծոցում. ի՞նչ պիտի լինիմ, երբ դադարիմ լինելուց այն՝ որ եմ այժմս...

Ահա այն միտքն և մտատանջութիւնը, որ բաժին է իմ տարիքիս. իսկ դու մինչև անդամ հարկադրում ես ինձ նկարագրել Արշալոյսը, այս Սուրբ Լոյսը, որ բանաստեղծն ողջունում է՝ Երկնքի անդրանիկ ծնունդն անուանանելով և կամ յաւիտենականի մշտնջենակից ճառագայթը: Ո՛հ, այդ վարդակարմիր լուսոյ ետեւն է խարտեաշ Արեգակը և Աեղական ծոցումն ինքն տրեղերական Աստուածը: Նկարագրել... անլու: Իմացիլը, անհաւատի, կամ, եթէ կուզես աւելի մեղմ բացատրութիւն, անյոյսի սիրտը չորացած է:

Նայիր տես հեղեղատը, երբ նա ցամաք է. մի երկայնա-
 ձիդ, քարեայ անկողին, կոպիճներով և միայն կոպիճնե-
 րով հարուստ. աստ և անդ, նորա վրայ, հեռուից հեռու
 պատահում են՝ այստեղ մի ոսկրոտիք կամ մի զէշ, և
 անզղը սորա վրայ վերելում ոլոր-մոլոր պտույտ անելիս,
 կամ ագռաւն, արդէն իջած, իբրեւ հարսանիքի ուրախու-
 թեան մէջ, — ո՛չ, ո՛չ. աւելի թախծալից պատկեր, — իբրեւ
 հոգու հացի սեղանի վրայ՝ մսերը ձրձրտելիս. այնտեղ՝ մի
 խոշոր ծառի բուն, մերկացած իւր բոլոր զարդ ու զարդա-
 րանքից. կեանքը իւր բոլոր երանգներով արդէն մեկնած
 է նորանից և նորան սպասում են այսուհետեւ կամ աղ-
 քստ շինականի հնոցը՝ սորա թանէ սպասը եփելու, և
 կամ ծովի անդունդը՝ ուր կըքշէ կրտանի նորան մի ա-
 ւելի ուժգին հեղեղ: Ինձ համար փչում է ուժգին հողմը,
 բարեկամ, որով կամաց-կամաց մղուում եմ դէպի ամենակուլ
 վիհը: Հովիկները, զարնանային այդ զուարթուն հրեշ-
 տակները, արդէն ի բաց են թռել ինձանից: Բայց և այն-
 պէս, ես մարդիկների մէջ, իմ շրջանում, դժբաղդներիցը
 չեմ՝ ոչ իմ աչքում և ոչ կարծեմ ուրիշի: Սակայն Արշա-
 լոյսը երգել կարող չեմ: Ապա թէ երգեմ, իմ եղանակը
 տխուր կըլինի, թախծաբեր և ոչ զուարթարար: Այլ կողմ
 դարձիր:

Ա՛, մոլորում եմ: Գու ինձ հրաւիրում ես նկարագրել
 այն պատկերը, որ իբրեւ պարզեական ընծայ տալու ես
 ընթերցող աշխարհիդ: Գու տալիս ես մանուկներին դե-
 ղեցիկ Արշալոյսի պատկերը:

Աստղերն սկսում են մէկիկ-մէկիկ նուազիլ ու մարիլ:
 Զուարթ ու սառնորակ հովիկն սկսում է շնչել և հորի-
 զոնն սկսած է կարմրիլ ծովի վրայ, որի խաղաղ հայելին
 արդէն խորշոմում է, ալիքները զարթնում՝ ուռչում՝ կո-
 հակ-կոհակ բարձրանում, բանակ-բանակ եղած դուռթ
 տալիս դէպի ծովափը, բախում, որոտում, փրփուր հա-

նում և ծփալով՝ ու ծփալով ճերմակելով յետ-յետ են քաշ-
 ւում նորից դառնալու, նորից ընդհարուելու, նորից ձայն
 արձակելու համար, իբրև ուղենալով զարթեցնել աշխար-
 հը, որ վեր կենայ ողջունելու, երկրպագելու և երգելու
 Արշալոյսը, երկնքի դռների այդ վարդամատն և քրքմա-
 հանդերձ դիցունհին: Եւ երկիրը չի դանդաղում զարթնե-
 լու. կոյսերն և պատանիները թողնում են անսլոյ երազ-
 ների օթեվան անկողինները: Մարդկութիւնը իւր բոլոր
 ազնուութեան իսկութիւնը, իւր զեղեցկութեան ամեն-
 ազնիւ պատկերը, արտացոլացնողն իւր բոլոր մաքուր խոր-
 հուրդների, ուղարկում է նախողջոյնը տալու Արշա-
 լոյսին: Ահաւասիկ երկու կոյսեր՝ երկնագոյն և աստղա-
 զարդ, լուսեղէն և ծաղկեղերեայ պատմութեան մէջ ի-
 րենց յաւերժ հասակը սքողած: Հորիզոնը հրդեհում է,
 ամպերը ծխանման դիզացած են վերևում կարմրածեռ:
 Ծովը ծփում է՝ վէտ-վէտ խաղում ներքևում, հովը
 պուրակից սահելով ու սուրալով նորա երեսի վրայ: Կոյսե-
 րից մին յոտնկայս հնչեցնում է կրկնակ սրինդը. մարդ-
 կութեան օրհներգը եթերասլաց թևում է դէպի դուռն
 Արշալոյսին: Նուիրական հուրը, որ հանապազօր անշէջ
 փալկում է մետաղեայ աշտանակածև կրտկարանի վրայ
 ի պատիւ Անտաթի՝ երկրիս շահապետ դիցունհուն, այժմ
 հովի շնչման ազդմամբ բոցեղէն լեզունելով ալիք-ալիք
 խաղում է դէպի պատշգամբն Արշալոյսին, իսկ ծուխն օ-
 ղակ-օղակ ոլորուելով գալարուելով՝ սխնածև երկայն-
 ւում է կահակների վրայ և ձգում դէպի առաջ: Միւս
 կոյսը, քնարը զետին, ոտը ոտին, հոլանի և ճախարակեայ
 թևերովը աջու ծունկը փարած, կատարեալ զմայլման
 մէջ, սրընդի դիւթող ձայներից ուշքն և ուրուշը վերա-
 ցած, համայն բնութեան ներդաշնակութեան մէջ սուղ-
 ւած, անթարթ աչքով լարուած է դէպի երեսբացն Ար-
 շալոյսին: Ճարտարակերտ նուիրավայրի կճեայ աստիճան-

ների, խարխախների և մարմարեայ սալալատակի վրայ ցան
ու ցիր ածուած է վարդն սպիտակ և կարմիր: Վարդա-
պսակ զարդարուած է նաև հերարձակ գլուխն՝ ունկնդիր
և ակնկառոյց կոյսի: Թըթռում է և ձգտում դէպի բաց
օդի անեղրութեան մէջ՝ երկնակապոյտ շղարշն, որով վեր-
ջաւորում է սրնգահար կոյսի գլուխը պսակող ապարօշը:
Անմահութիւն, յաւերժական գեղեցկութիւն և յաւէտ դէ-
պի վեր ու վեր ուղացում կայ այդ պատկերի սէջ: Գեղեց-
կութիւնը, կուսութիւնը և հեզ իմաստութիւնը, բնութեան
ներդաշնակութեան հետ խառն՝ և աստուածային սիրոյ
ու հրոյ բոցերով վառուած բորբոքուած, ահա կեանքի ար-
շալոյսը՝ որ կանխում ողջունում է գալուտոն երկնքի ար-
շալոյսի:

. . . Լսում եմ, իմանում եմ, հով իմ Դև, մի այդ-
պէս դրդեր ինձ. ահա՛, ահա՛ աչքս վերջալոյսի վրայ է,
որ հսկովում հոսում է դէպի անդունդը: Դժ՛հ ես:

Ա. Մ. Ե. Պ.

Ա Ն Ի

Երկրորդական առաքելոց Նկեղեցին:

Ծ Ի Ծ Ե Ռ Ն Ա Կ

Ղխատասէր ծիծեռնակ,
Ազատութեան դու հրեշտակ,
Փետուրներդ թխատես
Հողշողում են ոսկու պէս:

Յուրտ ձմեռը խէթ, անհաշտ
Հղթայիւ է սար ու դաշտ.
Քեզ ենք մնում անհամբեր,
Հուսով ուրախ դարուն բեր:

Մեր հիւրասէր կտրի տակ
Ե՛կ, երգէ դու ներդաշնակ,
Աշխատելով օրն ի բուն՝
Պատրաստիր քեզ տեղ ու տուն:

Քեզ է տըւել մեր Տէրը
Երգ ու դործի վառ սէրը.
Դեռ մանուկ եմ ես անփորձ,
Ե՛կ, ուսո՛ւ ինձ, երգ ու դործ...

ԲԱՐԿԱՍ

ՌՌԻՍՏԷՄ ԵՒ ԶՈՀՐԱՔ

1.

ուրանն ու իրանը՝ այս երկու սահմանակից երկիրներն արդէն վաղուց կրուում էին իրար հետ, և եթէ թուրքերն էին միշտ յաղթուած մնում, պատճառը պարսիկների փաշլէվան հսկայազոր ու խորամանկ Ռուստէմն էր՝ Իրանի պարծանքն և Քէյքաւուս շահի հզոր նեցուկը ռազմի դաշտում:

Բայց այժմ Սարուխստանի իշխան Ռուստէմ փաշլէվանը սուրը սլատեսնի մէջ էր դրել. պատերազմը վերջացել էր, և իրանը հանգիստ էր վայելում բարօրութեամբ ու փառքով:

Այսպիսի խաղաղութեան միջոցին ինչ անէր Ռուստէմի նման քաջամարտիկ զինուորը:

Ռաշը՝ նրա ոսոս երիվարը, վրնջում էր ախոռում, իր տիրոջ պէս տանջուելով ձանձրութից:

Վերջապէս Ռուստէմը վճռեց որսի գնալ, որ վաղուց չէր արել, թէև արդէն մանուկ հասակից շատ սիրում էր այդ զրօսանքը: Իսկոյն կախեց նետերով լի կապարճը, փորձեց աղեղի ամուր լարը, որ միայն ինքն էր կարող քաշել, և հանեց Ռաշին ախոռից:

Ազնիւ ձին խնդութիւնից թռչկոտում ու ծառանում էր, կարծելով թէ նոր պատերազմի և յաղթութեան պիտի տանէր իր տիրոջը:

Ռուստէմը ցատկեց թամբի վրայ, դարձրեց իր գանգ-
րահեր գլուխը դէպի Թուրանի սահմանն և չափ տալով
դաշտերում, սկսեց երէների հետք որոնել: Եւ ահա գտաւ
մի շամբուտ անտառի մէջ եղջերուների մի բազմաթիւ
երամակ: Ճարտար որսորդը նախ նետեր, ապա թէ փոկ
ու տէգեր արձակելով, բնիւս անասունների ետևից, և
դեռ արևը միջօրէին չբհասած՝ տապալեց տասն և վեց
հատ եղջերու: Ռուստէմի հրճուանքն ու՛ր ունէր: Նա իջաւ
ձիուց, խարոյկ վառեց և ջուկեց սպանուած երէներից ամե-
նագէրը: Չորս կտրիճ տղամարդիկ կրգծուարանալին շա-
լակել այդ կենդանուն. բայց Ռուստէմը մի ձեռքով միայն
քաշեց նրան շամփուրը և սկսաւ կրակի վրայ պը-
տոյտ բերել պարարտ որսը: Երբ որ խորովածն անոյշ
բուրմունք արձակեց, հսկան նստեց ճաշելու, կերաւ ամ-
բողջ խորուած երէն և ծծեց՝ ոսկորների ուղեղը, որովհետև
այդ էր ամենալաւ սնունդն իր յատուկ սակորներին զօ-
րութիւն տալու համար: Աշտանալուց յետոյ նա զնաց մօ-
տաւոր անտառը, ուր զիտէր որ աղբիւրի ջուր կը գտնէր,
և ծարաւն անցնելով պառկեցաւ մի սուերախիտ ծառի
տակ, իսկ Ռաշին թողեց ազատ-ազատ տրածելու այն
անտառում:

Մինչ Ռուստէմը քուն էր վայելում օրուայ շողին և
երիվարը հանգիստ ճարակելով ման էր դալլա թաւառու-
ներում, յանկարծ մի քանի անկուջ լրտեսներ նրան խրտը-
նեցրին: Նրանք մօտակայ ճանապարհով անցկացող թուր-
քեր էին: «Այս ի՛նչ հրաշալի ձի է, այն էլ առանց հե-
ծեալի», ասացին նրանք և վճռեցին բռնել Ռաշին. բայց
բռնելը հեշտ բան չէր... Արդէն առասանը վաթաթուել
էր ագնիւ ձիւս պարանոցին, բայց հէնց որ թուրքերը մօ-
տեցան նրան, նա կծելով մէկի գլուխը վրցրեց, միւս եր-
կուսին սմբակներով տրորեց, և միայն չորրորդը, պատեհ
վալրկեան գտնելով, կարողացաւ թռչել նրա մէջքի վրայ:

և վրան հեծած՝ արշալափոյր փախուտ տալ աչն տեղից։
Ձիաւորն ինքն էլ մի այդպիսի ընտիր նժույզ ունէր տանը։
Ի՞նչպէս լաւ դոյզ կրկագմեն, ասում էր նա, իմ ձին և
այս դանուածը—չէր ասում գողացուածը։ Այժմ նա այս էր
մտածում, թէ ի՞նչպէս թաքցնէ իր որսը, որովհետեւ լաւ
զգում էր, թէ այդ պերճ երիվարի տէրն անշուշտ ամեն
հնար գործ կը գնէր իր կենդանուն գտնելու համար։

Ռուստէմ դիւցազնը քաղցր քնից զարթելուն պէս՝
սկսաւ կանչել իր Ռաշին. բայց Ռաշը նրան չէր լսում։
Ռուստէմը զարմանալով վեր կացաւ և մտաւ թաւուտի մէջ։
Այն տեղ էլ քանիցս անգամ ձայն արձակեց, բայց ի զուր։
Նա լաւ էր նշմարում սմբակների հետքը փափուկ փա-
փուկ դալարում, սակայն իր նժույզի նշույն անգամ չէր
զտնում։ «Այս ի՞նչ բան է, դուքեց Ռուստէմը գայրանալով.
ո՞վ է լսել, որ Ռաշն իր տիրոջից փախուտ տար։ Մի՞թէ
գողացան նրան։ Ուրեմն շատերը վրան յարձակուած կըլի-
նին, եթէ ոչ՝ ո՞վ կը համարձակուէր բռնել Ռաշին»։ Եւ
դարձեալ սկսաւ կանչել և որոնել աղնիւ ձիուն անտառի
ամեն կողմերում։

Ռաշը ոչ երևում էր, ոչ էլ լսվում։ Ի՞նչ անէր
մեր դիւցազնը. կամայ աւամայ նա ոտիպուած էր ստ-
քով դնալ՝ խուզարկելու իր ձիուն։ Եւ նա գնաց սաստիկ
դժգոհ ու զրգուած, որովհետեւ չէր ուրիշ հետի մանդալ՝
այն էլ սանձն ու թամբը շալակած. այս մի անախորժ
գրօսանք էր։

Հետեւելով երիվարի հետքերին, նա ամեն մի հարիւր
քայլին կանգ էր առնում, իր շուրջը նայելով. կարծում
էր թէ ձին իսկոյն իր մօտ կը վազէ։ Վերջապէս արեւի
մայր մտնելու միջոցին նա հասաւ Սեմէնդան քաղաքը, որի
դրան մօտ Ռաշի թողած հետքերն արդէն կորչում էին։

«Ուրեմն այստեղ է երիվարս», ասաց Ռուստէմը. «այս-
տեղ՝ իրանի և Թուրանի սահմանի վրայ։ Այս երկրի տէրը

մերթ սուլթանին կուսակից է, մերթ շահին. նա կշեռքի մէտի պէս դէս ու դէն է խոնարհւում: Արդեօք ո՞ր կողմն է միտած այսօր՝ Իրանի թէ Թուրանի—ո՞վ կարող է իմանալ... Սակայն Ռուստէմի անունը հարկաւ նրան յայտնի կրլինի, և դժուար է հաւատալ, որ նա փակէ իմ առջև իր դղեակի դռները: Ես կըտեսնեմ նրան և կըպահանջեմ, որ կամ յետ տայ իմ զողացուած նոյգն և կամ զտնէ—նա չէ կարող ընդդիմանալ Ռուստէմին»:

2.

Փահլէվանը հպարտ հպարտ քայլերով շիտակ մօտեցաւ քաղաքին: Այն ժամանակ պահապանները վաղելով գնացին Սեմէնգանի իշխանի մօտ և ասացին. «Ռուստէմը գալիս է: Նա որս էր անում թուրքերի անտառում. այդ միջոցին նրա Ռաշը փախել է, և ահա Իրանի փահլէվանը մօտենում է մեր քաղաքին, ուսին կրելով մի ծանր բեռ: Արդեօք ի՞նչ կըհրամայեի, ո՞վ տէր մեր»:

«Այդ ի՞նչ հարցմունք է», գոչեց իշխանը լրաբերներին. «Իրանի զարդը շնորհ է բերում Սեմէնգանին, և դուք դեռ հարցնում է էք, թէ ի՞նչ պիտի հրամայեմ: Դէ շո՛ւտ արէք, թող պալատիս բոլոր մեծերը շտապեն նրան դիմաւորելու»:

Եւ ահա բազմաթիւ մեծաւորներ ու աւագներ զարդարուն շորեր հագած՝ գնացին ընդ առաջ ամենամեծ դիւցազնին, և օրուայ վերջին նշուլներն արդէն մարելու վրայ էին, երբ որ իրանց իշխանի ապարանքը բերին նրան: Իշխանն անձամբ ողջունեց, գլուխ տուաւ նրան և ասաց. «Գալդ բարի, ո՞վ քաջ հերոս: Բայց ինչո՞ւ ես մեռալ: Եթէ յոգնած ես և հիւրընկալ օթեփանի ես կարօտ, ներս հրամայիր համարձակ և առա, ինչ որ միայն փափագում ես: Ո՞վ փահլէվան, հրաման տուր մեզ և վստահ եղիր, որ ինչ էլ սիրտդ կամենայ, կրկատարուի»:

Ռուստէմ փահլէվանը չըխաբուեցաւ այս խօսքերից: «Բանքս ուրեմն այսպէս է», մտածեց նա ինքն իրան. «ուրեմն ես բարի ժամի եմ գալիս»:

Եւ ապա ձայնը բարձրացնելով՝ «Երիվարս թաւուռներում կորել է», ասաց նա, «Լե նրա հետքերը մինչև այս քաղաքն են տարածոււմ: Այս պատճառով, ո՞վ արքայ, պահանջում եմ, որ վերագարձնես ինձ Ռաշս, և ես քեզ շատ շնորհապարտ կըլինիմ. իսկ եթէ մերժելու լինիս ինդիրս, իմ սուրը կըղտնէ նրան, և արեան նախճիրների միջով կանցնի Ռաշը՝ ինձ Սեմէնդանից դուրս տանելիս»:

Սեմէնդանի թաղաւորը պատասխանեց. «Ո՞վ Իրանի լոյս, ո՞վ կարող է յանդգնիլ քո ստացուածքին դիպչելու: Ռաշը երբէք չի կորչիլ—միամիտ կաց: Դեռ արևը չը ծագած՝ դու կըտեսնես ՚Ժոյզդ: Իսկ այժմ ներս հրամայիր, դու մեր հիւրն ես. եկ մինչևի առաւօտ դուարթ կեր ու խումով քէֆ անենք»:

Յոգնած որսորդին անախտութ չէր այդ հրաւերը. նա ոլրով յանձն առաւ թաղաւորի հիւրը լինել այն զիշեր և նստաւ թախտի վրայ, որի շուրջը ծառայելով կանգնած էին Սեմէնդանի ամենամեծ իշխոնները: Մի բոպէում սեղանը ծածկուեցաւ ոսկեղէն ամաններով, ընտիր-ընտիր կերակուրներով, անուշահամ խմիչքներով, և սևաչեայ նաժիշտներն սկսան երգ ու պարով դուարթացնել ինչոյքը:

Ռուստէմն արիական ախորժակով վայելեց զիշերուայ ընթրիքը, և երբ նրա դէմքի մռայլութիւնը զուարթ ժպտի տեղի տուաւ, այն ժամանակ ամենքն էլ հիանալով նկատեցին, որ փահլէվանը ոչ միայն Իրանի ամենաքաջ ու հուժկու մարդն էր, հապա և ամենից գեղեցիկն ու հաճելին:

Ժամերն^ա անցան հրճուանքի ու բերկրանքի մէջ, և երբ զինու գոլորշիներից փահլէվանի միտքը թմրեցաւ, նա ինդրեց որ մի սենեակ տան իրան: Նրան մտցրին ննջարան, և այնտեղ նա մուշկի ու վարդի հոտ բուրոյղ ան-

կողնի մէջ անոյշ քնով իր յողնութիւնը փարատեց:

Արդէն կէս գիշերն անցել էր, երբ Ռուստէմը, սլաշ-
ծառ լուսից զարթնելով, տեսաւ իր առջև մի աղջիկ, որ
Հուրիի պէս սիրուն էր: Դա էր Սեմէնգանի արքայադուստր
Թէհմինան: Թէհմինան կանգնած էր շքեղ զարդերով
պճնուած, հետն էլ երկու նաժիշտ՝ մի-մի լուսաւոր ջահ
բռնած: Զողշողուն էին նրա վրայի զոհարներն ու սսկին,
սակայն չէին փայլում այնքան փայծառ, որքան իր յա-

տուկ դէմքի ու սև աչքերի ցոլմունքը: Վարժես մի հա-
ճելի գաղտնիք թրթռում լինէր նրա բուստի պէս կարմիր
շրթունքի վրայ և շփոթութեան զգացունքը վարդի դոյն
տալիս իր նազելի երեսին:

Զուարած վեր կացաւ Ռուստէմ Հսկան և հիանալով
այդ աննման օրիորդի տեսքի վրայ, հարցրեց նրան.

«Ո՞վ ես դու, ո՞վ նազելի: Արդեօք մահկանացին, թէ
արշալուսին փախուստ տուող ուրուական»:

Գեղեցկի թուշերն և՛ս աւելի բորբոքուեցան, և նա
ասաց արծաթի պէս Հնչուն ձայնով.

«Թէ՛հմինա է անունս: Ես թագաւորի միակ աղջիկն
եմ, և մինչև այս օրս չեմ զգացել որ և է իղձ, որ Հայրս
խսկոյն չըկատարէր: Սակայն այս իրիկուանից ես մաշոււմ
եմ մի տենչով, որ նրա բոլոր զանձերն անգամ չըպիտի
կարողանան յագեցնել, և փափաղածս է մի այնպիսի բան,
որ նա անդօր է կատարել»:

Իրանի դիւցազնը շնորհալի կուսի վայելուչ խօսքերից
զորոված, մի խոր Հայեացք նետեց նրա աչքերի մէջ: Այս
աչքերն երջանկութեան յոյս վառեցին նրա սրտում, և նա
ասաց մէղմ ձայնով.

«Արդեօք լինչ է փափաղածդ, ո՞վ օրիորդ, որ զարդ
ես ամեն իշխանագն օրիորդներին»:

Թէ՛հմինան չըկարողացաւ նրա Հայեացքին դիմանալ
և աչքերը խոնարհելով, շշնջեց.

«Ռուստէմի Համբաւը մի հրաշալի առասպելի պէս
Հասել է և իմ ականջին. ես էլ եմ լսել, թէ՛ որքան նա
արդարամիտ է, ազնիւ ու քաջ: Այդ միակ մարդու ձեռ-
քովն է, ասում են ինձ, որ պաշտպանւում է Իրանը, այդ
միակ մարդու, որ մենակ անց է կենում Թուրանի միջով
և վստահ է, որ իր մի Հատիկ նիզակն ամբողջ զօրքի բան
կ'անէ:—Հէնց այն օրից որ լսեցի այդ հոչակը, իմ միակ
բաղձանքն էր աչքովս տեսնել Ռուստէմին, տեսնել նրա
անվկանդ մարմինը, նրա սոսկալի պատկերը: Կարօտից
գիշեր ցերեկ մաշուելով, երազումս անգամ պտում էի միայն
Իրանի Հսկային: Եւ ահա, Ռուստէմ, դու եկար, և ես
թաքուն նշմարեցի քեզ Հօրս խնջոյքի միջոցին. բայց
զարմանք բան չէ, որ քեզ տեսնելիս ոչ մի սարսափ չը-
զգացի, այլ վշտախառն երջանկութիւն տիրեց սրտիս: Ես
արտասուք թափելով զնացի Հօրս մօտ և ուզում էի մի
բան խնդրել նրանից, բայց թէ՛ լինչ—ես ինքս էլ չըգի-

տէի: Այն ժամանակ հայրս ասաց, թէ միայն դու ես կարող որտիս տենչն իմանալ և յայտնել ինձ, միայն թէ կամենալիր»:

Օրիորդը լռեց: Քաջն արագ իջաւ թախտից, բռնեց նրա ձեռքն և ոգևորուած բացագանչեց.

«Թէհմինա, դու կամենում ես, որ ես քեզ կին առնեմ, և հօրդ խորհրդով եկել ես նուաճելու աննուաճիս»:

Սեւաչեայ աղջիկը, եղեմական փէրիի նման գեղեցիկ, ժպտաց միայն և Ռուստէմը, նրա ժպիտը տեսնելով, լուկոյն իմացաւ, որ օրիորդը «ոչ» ասելու չէր, և առանց սպասելու իշխանուհու պատասխանին՝ բռնած ձեռքը համբուրեց:

Վերջապէս աչքերը մի կողմ դարձնելով, նա տեսաւ թագաւորին, որ ծածուկ հետեւել էր իր աղջկան, և այժմ ուրախ-ուրախ գալիս էր նշանելու նրան Ռուստէմի հետ:

Գիշերային լուսթեան մէջ յանկարծակի ձայն հնչեց, թէ Ռուստէմը նշանուել է թագաւորի դստեր հետ, և խորհրդով ժողովուրդը մինչև լոյս կանգնած կացաւ պալատի շուրջը, բերկրալից ողջոյն տալով հարսին ու փեսային:

Սակայն վրայ հասնող առաւօտը հրաժեշտի դառն ժամը մօտեցնում էր: Ռուստէմը պարտական էր իրան վերադառնալ և ծածուկ պահել, թէ կին էր առել թշնամիներէ աշխարհից *:

* Բանաստեղծը չէ յայտնում, թէ ինչու երկու հարեան երկիրները, չընայելով որ արդէն հաշտուած էին, դարձեալ միմեանց թշնամի էին համարում: Պարսիկները բռնի Իսլամ ընդունեցին. նոր վարդապետութեան առջև խոնարհելու անյօժար զլուխները կտրուեցան, և մարգարէի քարոզած կրօնը սրի զօրութեամբ չաղթանակեց Իրանում: Սակայն արդէն մեր Բ. դարում Թուրանն այդ կրօնի պատճառով բաժանուեցաւ Իրանից, և երկուստեք բորբոքուած մուկդին փանատիկոսութեան հետեւանքն աչն եղաւ, որ երկու երկրի բնակիչները սկսան խորշիլ իրարուց, զգուշանալ խնամութիւնից, և արտունջ չաչանել, եթէ մի ազգի մարդ միւս ազգից կին ուզէր:—Թուրքերը սիւնի-ներ են, աչսիւնքն օրինականներ, որոնք Մահմեդի օրինաւոր յաջորդներ են համարում սուաջին երեք խալիֆաներին՝ Աբուբէքրին, Օմարին

Երբ նա գուրս պրծաւ Թէհմինայի գրկից և սիրուն արքայագուտորը լալով ընկաւ բազմոցի վրայ, Ռուստէմը Հանեց իր բազկից մի ոսկէ ապարանջան և առաց.

«Սիրելիս, ա՛ռ այս զարդը, և երբ Աստուած մեզ մի գաւակ սրբազէէ, նրան կրնձայես: Եթէ աշխարհ գայուն աղջիկ լինի, նրա խոստովութիւնն այս ոսկէ շրջանակով կըբոլորես. իսկ եթէ աղայ լինի, թող նա կրէ բազկի վրայ, ինչպէս որ կրում էր իր Ռուստէմ Հայրը: Այս ապարանջանով զարդարւած կուղարկես նրան մեր աշխարհը, և այդ նշանից կիմանամ ես, թէ ի՞նչ տոհմի ու զարմի շառաւիղ է մեր մանուկը»:

Այդ միջոցին ներս մտաւ թագաւորն և աւետեց Ռուստէմին, թէ Ռաշն արգէն զտնուել է: Ձին ինքն իրան եկած է եղել գղեսկի զրան առջև ու վրնջելով իմաց տրւել, որ ներս թողնեն: Դիւցազն ուրախ սրտով գուրս վազեց սիրած նոյզին տեսնելու, շուրջ ու թամբեց նրան. յետոյ ջերմ համբուրեց Թէհմինային և հրաժեշտի վերջին ողջոյն տալով նրան, ձին հեծաւ ու խրխուտ գլուխը վերցրած՝ գլարթ մեկնեցաւ պալատից:

Այս տարօրինակ արկածի վրայ մտածելով, Ռուստէմն առաւօտեան հողմի նման արագ սլացաւ դէպի Սիստան՝ իր հայրենի աշխարհը, և շատ չանցած տուն հասաւ: Եւ հասնելուն պէս՝ մի ոտովն ու իջաւ թամբից, կարծես մի ուրախ սրտից զալիս լինէր:

(Կըշարունակի) Փ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

և Օթմանին. մինչ դեռ պարսիկները շիւներ են, որոնք Մահմեդի փեսայ Ալիին են նրա օրինաւոր չաջորդը համարում, մերժելով առաջին երեք խալիֆաներին: Օրդնիների կարծիքով՝ շիւների աղանդը Մահմեդի «գուտ» վարդապետութեան ուրացումն է: Հաւանական է, որ այս կրօնական խտրութիւններն առիթ տուած լինին երկու ազգի աջն թշնամութեան, որ նշմարվում է ներկայ վէպում, և թերեւս այդ լինի պատճառ, թէ ինչո՞ւ փահլէվանը չքհամարձակուեցաւ հայրենիք տանել իր նորատի ամուսնուն: Սակայն զրանով դեռ չէ կարելի բացատրել, թէ ինչո՞ւ Ռուստէմը գտնէ յետոյ մի փորձ չարաւ կրկին տեսնելու իր կնոջն և որդեկին:

Ա. Ղ. Օ. Թ. Ք

Էր իմ, ահա ես և հոգիս լոժար
Պաշտելու քո սուրբ և անմահ անուն.
Ահա քեզ սիրտըս, որ բոցերով վառ
Դու բորբոքեցիր այս սառած երկրում...

Ահա իմ հաւատ—վճիտ ու պայծառ
Որ թըռցնում է ինձ երկրնքի բարձ-
րերն,
Որ թեթևացնում է ցաւերս անհամար,
Որ քաղցրացնում է յուսահատ վըշ-
տերն...

Ահա քեզ իմ յուս, որ աստղերի պէս
Վառւում է երբեմն կրակոտ բոցերով.
Ահա իմ սէրը, Տէր իմ, դէպի քեզ
Որ լցւած է սուրբ, ինձ անխնայ
տենչով...

Ահա վերջապէս աղօթքըս լըստակ
Որ սաւառնում է չքնաղ եթերով,
Հըրճւում է հոգիս զործիւյ ներդաշնակ.
Միայն մի բան եմ խընդրում ջերմ
սրբտով.

Տէր իմ, անձկութեան ծանրը ըռպէին
Դու ինձ ըսփոփիր Հայրական խնամքով,
Եւ ցաւած սրբտիւ կասկածն անմեկին
Դու ցըրւիր վաներ, նոր յուսոյ կայծով...

ԵՐԻԱՆԴ ՊԱՒԵՆ

ԳԱՅԼԻ ԳԵՐԴԱՍԱՆ

ՎԱՐՊԵՏ ԿՈՌՆԵԼԻ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

(ԱՎՅՈՐՆԱ ԴՕԴԷԻՅ)

Մեանոէ Մաման մի ծերունի սրինդ-
աճող էր, և ժամանակ առ ժա-
մանակ զայիս էր մօտս՝ զիշերները
անցկացնելու։ Անցեալ զիշեր,
մաճառ զինին խմելիս, նա
պատմեց ինձ զիւզական կեան-
քից մի փոքր դրամա, որին
վկայ է հզել, մօտ քսան տա-
րի առաջ, իմ ջաղացը։ Այս
բարի մարդու պատմութիւնը
այնքան ազդեց վրաս, որ ես
կաշխատեմ պատմել ձեզ այնպէս՝ ինչպէս լսած եմ։

Երեւակայիր, մի ըսպէ, սիրելի ընթերցող՝ որ դու
նստած ես մի անուշահոտ զինու փարչի առջև, և մի ծե-
րունի սրինդ-աճող խօսակցում է քեզ հետ։

Մեր երկիրը, ազնիւ պարոն, միշտ այսպէս մեռած և
աննշան չի եղել՝ ինչպէս որ այսօր է։ Փամանակով աշո-
տեղ ալիւրի մեծ վաճառականութիւն կար, և վեց մղոն
հեռաւորութեամբ փոքրիկ ամարանոցների մարդիկը իրանց
ազունը բերում էին մեզ մօտ աղալու... Յիւզի չորս կող-
մի բլուրները բռնւած էին ջաղացներով։ Այլ ու ձախ ե-
րևում էին ջաղացի անիւները, որոնք հիւսիսային արև-

մտեան քամու ուժով դառնում ու դառնում էին լոճերի բարձրութեանց վրայ. երևում էր նույնպէս աւանակների երկայն շարքը, որոնք քսակներով բեռնւած՝ բարձրանում և իջնում էին, և մեծ հաճոյք էր զգում մարդ լսելով ամբողջ շաբաթը, բարձրութեան վրայ, մտրակների շառաչը և օգնական-ջաղացականների հայ հնչւը... Ալւրակի օրերը խումբ-խումբ գնում էինք ջաղացները. այստեղ ջաղացականները առնում էին մշկահոտ զինին. ջաղացական-հինները, գեղեցիկ ինչպէս թաղուհիները, գլխներին առած փոքրիկ մետաքսեայ շալերը և ոսկէ խաչերը վզերին՝ սլորտւում էին մեր շուրջը: Ես հետս տանում էի սրինգս, ածում էի և նրանք մինչև մութ զիշերը պարում էին ֆառանդօլ պարը: Ջաղացները ինչպէս տեսնում էք՝ մեր երկրի ուրախութիւնն ու հարստութիւնն էին կազմում:

Մեր դժբախտութիւնից փարիզցիք շողեշարժ ջաղացներ հնարեցին Թառակօնի ճանապարհի վրայ. բոլորովին նոր, բոլորովին հրապուրիչ, ինչպէս ասում են մեզ մօտ, և այդ կերպով մարդիկ սովորութիւն արին իրանց ցորենը այնտեղ ուղարկել՝ այն շողիով բանող ջաղացները: Քամու ջաղացները մնացին անգործ: Մի քանի ժամօնակ մեր ջաղացականները փորձեցին մրցել նորութեան հետ, բայց շողին ուժով հանգիստացաւ և մեր խեղճիկ ջաղացների զրուները մէկը միւսի ետեւից փակեցին... Ի՛նչ չերևեցան փոքրիկ էշերը... Գեղեցիկ ջաղացականուհիները ծախեցին իրանց ոսկէ խաչերը... Ի՛նչ չըկան մշկահոտ զինին... Ի՛նչ չըկան ֆառանդօլը... Հիւսիսային արեւմտեան քամին ուղածին չափ կարող էր փչել ու փչել, մեր անիւները մնացին անշարժ... Ա՛րեջը, մէկ օր զիւղային հասարակութիւնը որոշեց բոլորը քանդել գետնի հաւասարել և փախարէնը տնկեցին որթ և ձիթենի:

Սակայն այս բոլոր աւերածութեան մէջ մի հատ ջաղաց կանգուն մնաց և քաջութեամբ շարունակում էր իր

անիւր Հա՛ դարձնել, Հա՛ դարձնել բլրակի վրայ, շողեշարժ
ջաղացները քթի տակ: Սա վարպետ Կօռնիլի ջաղացն էր,
հէնց այս իսկ՝ ուր մենք այս բոլէիս նստած ենք:

Վարպետ Կօռնիլը մի ծերունի ջաղացպան էր,
վաթսուն տարի շարունակ ալիւրի հետ բան ունենալով
և հոգով ու մարմնով անձնատուր եղած իր գործին: Զո-
գեշարժ ջաղացները նրա խելքը համարեա գլխիցն առել
էին: Ութ օր շարունակ նա վազվզում էր գիւղի մէջ և,
բազմութիւնը գլխին ժողովելով, բոլոր ուժով գոռում էր
թէ՝ ուզում են պրօվանսը շողեշարժ ջաղացների ալիւրով
թունաւորել: Զրդնաք աչնտեղ, ասում էր նա. այդ աւա-
զակները հաց պատրաստելու համար զործ են ածում շո-
ղին, որ սատանայի գիւտն է, մինչ դեռ հս, ես աշխա-
տում եմ արեւմտեան և հիւսիսային հողմով, որոնք Աս-
տուծոյ շունչն են... և ջաղացը գովելու համար նա զրո-
նում էր ուրիշ այս տեսակ շատ զեղեցիկ բառեր: Բայց ոչ
ոք նրա առածին ուշադրութիւն չէր դարձնում:

Այսպէս, տեսնելով իր ջանքն անօգուտ, ծերունին
կատաղութիւնից փակւեցաւ իր ջաղացումը, ուր սկսաւ
ապրել միայնակ՝ իբրեւ մի վայրի կենդանի: Նա չէր ու-
զում մօտը պահել նոյն իսկ իր տառն և հինգ տարեկան
թռունիկ Վիվէթին, որ ծնողների մահից յետ, աշխարհիս
վրայ ունէր միայն իր պապը: Խեղճ փոքրիկը մի կտոր
հաց գտնելու համար՝ ոտիպւած էր լինում համարեա ամենայն
տեղ աշխատելու, վարձւում էր հունձքի ժամա-
նակ, շերամը յատակելու ժամանակ և կամ ձիթապտուղը
հաւաքելիս: Սակայն, ինչպէս երևում էր, պապը նրան
շատ էր սիրում: Զատ անգամ սաստիկ տաք օրերին՝ ոս
ոտով դնում էր այն ամարանոցը, ուր իր թռունիկն աշ-
խատում էր և, թռունիկի մօտ լինելիս, իր ժամերը անց
էր կացնում նրա վրայ նայելով ու լալով:

Երկրացիք կարծում էին, թէ ծերունի ջաղացաւանը ժխտութիւնից էր ուղարկում Վիվէթին ուրիշ տեղ աշխատելու, և այդ բանը պատիւ չէին համարում նրան, որ նա այդպիսով ենթարկում էր իր թոռնիկին անբան մարդիկների կոպտութեանցը և ամենայն տեսակ զրկանքի։ Զատ վատ էր երևում և այն, որ վարպետ Կոռնիլի նման մի մարդ՝ որը միշտ կարողացել էր պահպանել իր անձի յարգը, շրջում էր փողոցներում իբրև մի բռնիմացի՝ ստները բորիկ, գլխարկը ծակ, զգեստը պատառոտած, և երբ կիրսակի օրերը նա դալիս էր սուրբ պատարագին, մենք ծերունիներս էլ ամաչում էինք նրան տեսնելիս, և Կոռնիլը, լաւ զգալով այդ, չէր համարձակում նստել միջին նստարանների վրայ, այլ միշտ մնում էր աղքատների հետ, եկեղեցու մօտերքը՝ օրհնած ջրի ամանի մօտ։

Վարպետ Կոռնիլի վարմունքի մէջ մի մութ բան կար։ Բաւական ժամանակ էր՝ որ զիւղիցը ոչ ոք նրա ջաղացը ցորեն չէր տանում. ռակայն ջաղացի անիւները միշտ շարժման մէջ էին, ինչպէս և առաջ։ Երեկոյին ճանապարհի վրայ պատահում էին ծերունի ջաղացաւանին, առաջն արած ալիւրի ահաղին պարկերով բեռնւած էշը։

Բարի երեկոյ, վարպետ Կոռնիլ, կանչում էին զիւղացիք. ուրեմն միշտ բանում է ջաղացդ։

—Միշտ, որդիք, պատասխանում էր ծերունին, զրւարթ կերպով. փառք Աստուծոյ, գործս պակաս չէ։

Յետոյ, եթէ հարցնէիք նրան, թէ ճրտեղից կարող էր այդքան գործ ունենալ, նա մի մատը կը դնէր շրթունքի վրայ և ծանրութեամբ կը պատասխանէր. «Ա՛ռ, ես աշխատում եմ արտահանութեան համար։ Աւելի էլ ոչինչ չէին կարող իմանալ նրանից. իսկ նրա ջաղացը սոսի դնելը անկարելի բան էր։ Փոքրիկ Վիվէթն անդամ չէր մտնում այնտեղ...

Երբ անցնում էին ջաղացի դռան առջևով, տեսնում էին դուռը միշտ փակ, իսկ անկուր թևերը անդադար շարժման մէջ, պառաւ էշը տանիքի խօտը ճարակելիս և մի մեծ նիհար կատու, որ պատուհանում նստած՝ արեղակի տակ տաքանում էր, և միշտ խօժու աչքով էր նայում անցորդներին:

Այս ամենում ծածկւած էր մի զաղտնիք և հաստառարկութեանը խօսելու տեղիք էր տալիս. իւրաքանչիւր մարդ իր կերպով էր բացատրում վարպետ Առնիլի գաղտնիքը: Բայց ընդհանուրի կարծիքն այն էր, որ այդ ջաղացի մէջ աւելի շատ արծաթի պարկեր կային քան թէ ալիւրի:

Սակայն ժամանակն ամեն բան պարզեց: Ահա ինչպէս: Օրերից մէկը, երբ ես առաջւան պէս ածում էի սրբինդը և երկտասարդութիւնը շուրջս էր գալիս, տեսայ, որ իմ մեծ տղտս և փոքրիկ Վիվէթը սիրահարւածների պէս էին ժափ գալիս: Դրանից ես չընեղացայ, որովհետև ինչ՝ էլ լինէր, վարպետ Առնիլի անունը շատ էր յարգւած մեր մէջ, մանաւանդ որ այն փոքրիկ սիրունի Վիվէթի տանս մէջ թռչկոտելը ինձ մեծ հաճութիւն կը պատճառէր: Միայն, որովհետև մեր սիրահարները ստէպ-ստէպ միմեանց տեսնելու առիթ ունէին, ես կամեցայ, ամեն վտանգի առաջ առնելու համար, բանը ժամանակին վերջացնել և դնացի ջաղացը՝ մեծ պապի հետ այդ մասին խօսք բանալու... Ահ, այն ծերունի կախարդը, պէտք էր տեսնել ինչ կերպով նա ինձ ընդունեց: Անկարելի եղաւ դուռը բաց անել տալ: Իմ զնալու միտքը օրքան կարողացայ բացատրեցի նրան բանալիքի ծակով, և իմ խօսակցութեան բոլոր ժամանակ այն ահաղին նիհար կատուն նստած էր այնտեղ և սատանայի պէս մօմուում էր վրաս: Ծերունին ժամանակ չըտուեց ինձ խօսքս վերջացնելու և

շատ տմարդի կերպով բռնաց վրաս՝ ասելով, որ վերա-
դառնամ գէպի իմ սրինգը, և թէ, եթէ շատ էի ուզում
որդուս պահել, կարող էի գնալ շողեշարժ ջաղացներում
յարմարաւոր աղջիկ որոնել: Երևակայեցէք թէ այս խօս-
քերի վրայ ինչպէս արեւնո խիեց զլուխս, սակայն ես բա-
ւական խելացի գտնեցայ, դպեցի կիրքս և, թողնելով
ձերունի խելագարին իր ջաղացում, գլուխս կախ՝ վերա-
դարձայ տուն՝ երեխաներին իմ անաջողութիւնը յայտնե-
լու: Խեղճ դառնուկները գժւարանում էին հաւատալ ինձ:
Յետոյ իբրեւ մի շնորհք խնդրեցին ինձնից, որ իրաւունք
տամ իրանց՝ ջաղացը գնալ միասին և խօսել մեծ պապի
հետ: Քաջութիւն չունեցայ մերժելու և բռնու... մէկ ա-
կընթարթում ուրաւարները ջաղացի դռան առաջն էին:

Հէնց նոցա հասնելուց փոքր առաջ, վարպետ Աօռ-
նիլը այնտեղից դուրս էր եկել, դուռը կրկնակ դարձա-
ծով կողպել էր, բայց, գնալիս, բարի ծերունին սանդուղ-
քը մուսցել էր դրսում: Պատուհանովը մտնելու միտքը
ծաղում է երեխաների գլխում. գնում են սանդուղքը,
բարձրանում են վրան, որ տեսնեն թէ ինչ կա այն համ-
բաւաւոր ջաղացքում...

Ջարմանալի՜ բան, ջաղացը դատարի էր... Ո՛չ պարկ,
ո՛չ ցորենի հատիկ, ո՛չ էլ ալիւրի նշան: Մինչև իսկ զգալի
չէր աղացած ալիւրի անուշ հոտը, որ մարդ առնում է
ջաղացներում:

Անիւր վերանը ծածկւած էր փռշտով, ահագին նի-
հար կատուն էլ վրան նստած...

Վարի սենեակը նոյնպէս ներկայացնում էր լքման և
դառն խեղճութեան պատկեր: Մի սղորմելի անկողին, մի
քանի պատառոտուն զգեստ, մի կտոր հաց՝ դռան աստի-
ճանի վրայ, և յետոյ մի անկիւնում երեք կամ չորս պատ-
ռած սլարկ, որոնց ծակտիքներից թափւում էին դաջի ու
կրի հատիկները:

«Այդ էր վարպետ Կօռնելի գաղտնիքը: Այդ կրալից պարկերն էին որ նա իրիկնապահին պտըտեցնում էր փողոցներով՝ ջաղացի պատիւը պահելու համար և այդ կերպով հաւատացնելու, թէ այնտեղ այլևր էր պատրաստուում... Խեղճ ջաղաց. թշնառ Կօռնիլ: Վաղուց էր որ շողիի ջաղացպանները զրկել էին նրանց իրանց դորձից: Անիւնները դառնում էին հա՛ դառնում, բայց ջաղացաքարը շրջում էր դատարկ:

Երեխայքը արտասուելով վերադարձան և պատմեցին ինձ իրանց տեսածը. սիրտս կտոր-կտոր եղաւ՝ լսելով նրանց պատմածը: Վայրկեան չըկորցնելով վազեցի դրացիներէս մօտ և երկու խօսքով ամեն բան պատմեցի. և մենք որոշեցինք, որ, առանց ժամանակ կորցնելու, տանենք Կօռնելի ջաղացը մեր տներում գտնւած բոլոր ցորենը... Ասացինք ու կատարեցինք: Ամբողջ գիւղը ճանապարհ ընկաւ և մենք հասանք ջաղացը՝ ցորենով բեռնւած էշերի հանդիտաւոր կարաւանով — և այս անգամ ցորենը իսկ որ ցորեն էր:

Ջաղացը լայնարձակ բաց էր, դռան առջև նստած էր վարպետ Կօռնիլը և զլուիւր ձեռքերի մէջ առած լալիս էր: Տուն վերադառնալով, նա նկատել էր որ, իր բացակայութեան ժամանակ, մտել էին իր տունը և իմացել էին իր տիւուր գաղտնիքը. «Ա՛յն ինձ խեղճիս, ասում էր նա. այժմ միայն մեռնելն է մնում ինձ. ջաղացս անպատուած է»: Հեծկալում էր նա այնպէս, որ մարդու սիրտը կտոր կտոր էր անում: Նա կանչում էր իր ջաղացը ամենայն տեսակ սիրտիւր անուններով, խօսելով նրա հետ իբրեւ մի կենդանի մարդու հետ:

Նոյն վայրկեանին մեր էշերը հասնում են ջաղացի տափարակը և մենք սկսում ենք միաբերան աղաղակել, որպէս երբեմն ջաղացների երջանիկ ժամանակում. է՛յ,

Չաղանց. Էյ, վարպետ Կօռնիլ» և ֆաշա քսակները դիզուում են միմեանց վրայ դռան առջև և ղեղեցիկ շէկ հատիկները ամենայն կողմից թափուում են յատակի վրայ:

Վարպետ Կօռնիլը աչքերը լալն բաց արաւ. առաւ իր ափի մէջ ցորենը և ասում էր՝ մի կողմից ծիծաղելով և միւսից լալով. «Սա ցորեն է... Աստուծ իմ... լաւ ցորեն է... թողէք վրան նայեմ»: Յետոյ դառնալով դէպի մեզ. «Ես լաւ դիտեի, որ դուք կրկերագառնաք դէպի ինձ... Զոգու ջաղացպանները գող ու աւազակ են»: Մենք կամենում էինք առօք փառօք տանել նրան դիւզ: «Ոչ, որդիք. նախ ես պէտք է ջաղացս կերակրեմ: Երևակայեցէք թէ որքան ժամանակ է որ իր ատամի տակ ոչինչ չի դրել»:

Մեր բոլորիս աչքերը արտասունքով լի էին, երբ տեսնում էինք թէ ինչպէս այն խեղճ ծերունին գնում գալիս էր աջ ու ձախ, բանալով քսակները, նայելով ջաղացաքարին, մինչ դեռ ցորենի հատիկները փշրուում էին և ալիւրի բարակ փոշին բարձրանում էր դէպի առաստաղը: Արդարութիւն կրկնէր ասել, որ մենք այն օրւանից ծերունի ջաղացպանին էլ երբէք անգործ չըթողինք:

Վերջապէս մի առաօտ վարպետ Կօռնիլը մեռաւ, և մեր վերջին ջաղացի անիւները դադարեցին դառնալուց և և այս անգամ յաւիտեան... Կօռնիլի մահից յետ՝ ոչ ոք չըյաջօրեց նրան:

Ի՞նչ էք ուզում, իմ սիրելի պարոն... Ամեն բան այս աշխարհում վերջ ունի, և պէտք է հաւատալ, որ քամու ջաղացի ժամանակն էլ անցել է այնպէս, ինչպէս որ անցել է Ռօնի ափերում հին կառասալիներ:

Օր. Ե. Ն.

Ս Ե Ւ Ա Մ Պ

ութ է երկինքը, մութ է և երկիր,
Ամեն ինչ պատած մթութեան քողով:
Լուռ եմ մարդիկ, լուռ է երկիր
Կարծես նիրհում եմ մի խորին քնով:

Երկինքն է պատած կուտակ ամպերով,
Ձի երևում մեզ գէթ մի աստղ չնչին,
Կարծես ծածկած եմ սղոյ քողերով,
Քաղցր երազով մտած եմ խոր քուն:

Ես դոցա միջից լաւ նշմարում եմ
Մի փուած սև ամպ մեծ-մեծ փեշերով,
Կորան նայելով ես մտածում եմ.
Արդեօք լի է նա կարկանդակ, թոնով...

Ես մտածում եմ, սրբան սրտում
Նախ քան անձրևի մեղ է սպասում.
Որքան մարդկանց նա լուս է խոտանում.
Մասամբ էլ երկիրդ իւր աւերումով...

Մութ է չորս կողմը, մութ է և շուրջը,
Մարդ երբէք կարէ առաջը նայել.
Տխուր է դաշտը, տխուր է լեռը,
Լըցած տրամադին ծանր վշտերով:

Միայն շատ հեռուն ես նշմարում եմ
Հովիտ խարոյկի վառւած կրակը.
Ձէ կորած յոյսը, ես ինձ ատում եմ,
Որ դեռ հանգած չէ լուսոյ թոյլ կայծը:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱԼԽՈՍԵԱՆՅ

ԳԵՈՐԳ ԶԱՆԿԵԱՆ

Գեորգ Զմշկեանը ծնւել է Թիֆլիսում 1837 թ. մարտի 7-ին: Գեորգի հայրը Տէր-Յարութիւն քահանան տւել էր մանկանը Ներսիսեան ուսումնարանը, ուր յաջողութեամբ 1850 թ. աւարտելով մտնում է Թիֆլիսի այն ժամանակաշէրկրայական արքունի ուսումնարանը: 1855 թ. այնտեղ էլ աւարտելով մտնում է երկրաչափական ճառաչութեան և ճառաչում է մինչև 1862 թ.: Սրանից յետոյ հրապուրւելով թատրոնի գաղափարով և իր մէջ ոյժ և կոչում գտնելով նւիրւելու թատրոնին, թողնում է ճառաչութիւնը և նըւիրում իրան հաջ բեմին, հաշթաշթելով ապրուստը իր երկրաչափական արհեստով: 1875 թ. պսակւում է շնորհալի դերասանուհի Սաթենիկի (այրի Եղիսաբէթ Թումանեանցի) հետ և աւելի մեծ եռանդով թատրոնի սիրահար գոյլի ջանքով հաջ բեմը հաստատ հիմքի վրայ է դնում: 1878 թ. Գ. Զմշկեանի զրոյմամբ կազմւում է հաջ թատրոնի Մասնաժողովը և 1879 թ. Զմշկեանը Մասնաժողովի չանձնարարութեամբ գնում է Կ. Պօլիս և բերում այնտեղից հանգուցեալ Զիշմանեանի խորհուրդով հաջ թատրոնի արեգ ս. Պ. Աղամեանին և Ասողիկ ու Սիրանուշ քույրերին:

1887 թ. ապրիլի 30-ին Թիֆլիսում մեծ շուքով նը հանգուցեալ Ամբիկեանի և ս. Ս. Մանգինեանի աջակցութեամբ, ներկաացումներ տալով՝ Զուշի, Երեան, Ելէքսանդրապօլ, Լալչն: Բացի այդ ս. Զմշկեանը ձրիաբար ուսուցչութիւն է արել Թիֆլիսի Մարիամեան ուսումնարանում: Երկու տարի վարել է Կովկասեան հալոց Բարեգործական Ընկերութեան քարտուղարի պաշտօնը: Աշխատակցել է և աշխատակցում է հաջ թերթերին և օրագիրներին, մասնակցել է Իշխան Մ. Բէհբութեանի թատրոնական հրատարակութիւններին, ունի տասնեակ թարգմանութիւններ Զէքսպիլից, Մօլիէրից, Լալչն:

Աերջապէս Գ. Զմշկեանը յաշանի է իբրև նահապետ հաջ բեմի, ունի մեծ ժողովրդականութիւն և վայելում է ամենքի սէրն ու յարգանքը:

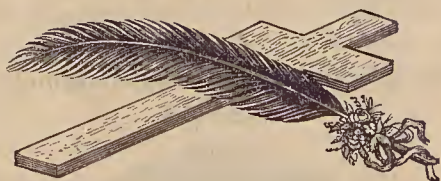

ԳԵՈՐԳ ԶԱՆԿԵԱՆ

կատարւում է Գ. Զմշկեանի յօբեյեանը: Ճաղանդաւոր յօբեյեարը ըստանում է դափնեայ պսակներ, ուղերձներ. ուսու, վրայ թատրոնական խմբից, հաջ մամուլից, երիտասարդութիւնից և ալչն: Բացի այդ կէս դեսեալին էլ նաւթալին հող Բաղլից:

Գաւառներում հաջ թատրոնի գաղափարը արձարծել է ս. Զմշկեանը:

ՄԱՀԱՑՈՒՑԱԿ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՊԱՆԱՍԵԱՆ

Բարեկենդան կիւրակէ, փետրւարի 19-ին Հայ մանկավարժական և դրական աշխարհը կորցրեց իր անխոնջ մշակներէից մէկն էլ: Այդ օրը ս. Էջմիածնում կնքեց իր մահկանացուն Հայ աշակերտի ուսուցիչ և հեղինակ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՊԱՆԱՍԵԱՆԸ: Հանգուցեալը երեսուն տարի անընդատ աշխատում էր Հայ ազգի Համար ուսուցանելով նրա մատաղ սերունդը, յօրինելով նրանց Համար դասագրքեր, և ժողովրդին պարբերական թերթերի բերանով առաջնորդելով դէպի վսեմը և բարին...

Պալատանեանը արժանավայել շուքով թաղւեց փետրւարի 21-ին ս. Գալիանէի վանքի բակում:

Հանգիստ ոսկերացդ, անխոնջ ուսուցիչ, դու միշտ կենդանի կըմնաս Հայ մատաղ սերունդի սրտում:

ԵՐԿՐԻՍ ԵՒ ԻՐ ՎՐԱՅ ԵՂԱԾ ԱՐԱՐԱԾՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԶՐՈՅՅՆԵՐ

Թէ Ի՞նչ ԿԱՅ ԵՐԿՐԻՍ ԽՈՐՔՈՒՄԸ, Ի՞նչՊԷՍ ԵՆ ԳՈՅԱՅԵԼ ԿԱՄ
ՅԱՌԱՋ ԵԿԵԼ, ՀՐԱՔՈՒՂԻ ԼՆՈՆԵՐԸ ԵՒ ԹԷ Ի՞նչՈՒ ԵՆ
ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՆԵՐ ԼԻՆՈՒՄ

րկրի խորքում գտնաւ թանկերը ճանաչելու հա-
մար, հարկաւոր է նայել մեր շուրջը, դնել աչի
ամենը՝ ինչ որ մեր աչքի առաջն է կատարուում:
Երկրի ամենախորը չենք կարող մտնել. մտնենք
թէ կուզ ներքնատունը դարձեալ այդտեղ մօ-
տիկ է երկրի մէջերքին, կամ կենդրոնին:

Լաւ, այսինքն խորը ներքնատան մէջ, ձմեռ
և ամառ ժամանակներում օդը լինում է միա-
կերպ—միշտ գոլ է լինում: Ձմեռը ներքնատու-
նը աւելի տաք է լինում քան թէ դուրսը,
իսկ ամառը՝ աւելի գոլ է լինում, բայց փորձը ցոյց է տալիս որ՝
թէ ամառը և թէ ձմեռը տաքութիւնը չափաւոր է լինում աչն-
տեղ և միակերպ, միայն թէ մեզ այնպէս է թւում, իբր թէ
ներքնատանը աւելի գոլ է, որովհետեւ դուրսը շոք է լինում. իսկ
ձմեռը թէ և մի և նոյն տաքութիւնն է մնում այնտեղ, ինչ որ
ամառն էր, բայց դուրսը լինում է շատ ցուրտ: Մտնում ես վեր-
սելից ներս, կարծում ես թէ ներսն աւելի տաք է:

Երկրիս երեսին, շատ տեղերում գետինը փորում են շատ
խորը, որ հանեն տակը թաղաւ հանքերը: Այս հանքերի գու-
բերը երբեմն աւելի խորն են լինում, քան թէ ջրհորները: Կան

այնպիսի հորեր, կամ հանքային փոսեր, որոնց խորութիւնը կէս վերստից աւելի է. մինչև անդամ վերստաչափ էլ են լինում, այսինքն մօտ 1500 արշ: Այսպիսի խորութիւնների մէջ մտնելու համար, գործ են դնում սանդուղքներ կամ թոկեր: Պարզ բան է որ այսպիսի հանքային գուբերում օլն աւելի ուրիշ կերպ կը լինի, քան թէ ներքնատներում կամ նկուղներով: Որչափ խորն են մտնում, այնչափ էլ աւելի ու աւելի է տաքանում օդը և վերջապէս այնպէս է տաքանում, ինչպէս որ ամառնային ամենատաք կէսօրին: Եւ այս տաքութիւնը տարին բոլոր մնում է անփոփոխ: Ուրեմն՝ որչափ խորը գնանք երկրի մէջ, այնչափ աւելի կըլինի տաքութիւնը: Երկրիս մէջտեղում կամ կենդրոնում, տաքութիւնն այնչափ է, որ մեզ ներկայացնել անգամ չենք կարող:

Հանքային հորերի կամ գուբերի ջերմութեան աճելն ստուգել են: Չատ տեղերում մինչև անդամ չափել են և իմացել թէ՛ ամեն մի սաժէն խորութեան վրայ ինչքան է աւելանում տաքութիւնը: Իմացել են որ 1500 կամ 2000 վերստի վրայ, ջուրը պէտք է գտնւի եռման մէջ. իսկ աւելի խորքում՝ ասում են տաքութիւնն այնքան է որ երկաթը և ամենայն մի հանք հալւած են և եռ են գալիս տաքութիւնից, այնպէս, ինչպէս որ բարձր հնոցների մէջ, ուր հալում են հանքերը: Ի հարկէ երկրիս կեղևն ամենայն տեղ մի և նոյն հաստութիւնը չունի, այլ տեղ-տեղ հաստ և տեղ-տեղ բարակ է:

Թէ իսկ որ երկրիս կենդրոնում ամենայն ինչ հալւած և տաքացած հեղուկ է, թէ ամենայն ինչ կրակ է կտրած, այս հաստատում է այլ և այլ միջոցներով.—Ձեզ յայտնի են օրինակ՝ տաք ջրերը: Այս տաք աղբիւրներն երկրիս ամենայն կողմերումը գտնում են. գրանցից ոժանք, շատրանի պէս դէպի վեր են խիլում և շատ տաք են լինում: Անկարծիք գրանցից շատերը դուրս են գալիս շատ խորը տեղերից, այնու ամենայնիւ մինչև երես դուրս գալը չեն սառչում. ուրեմն երկրի խորքում տապը կամ տաքութիւնը շատ մեծ պիտի լինի: Կան հուր բղետող սարեր էլ, որ ասում են հրաբուխներ: Նրանք մեզ աւելի են համոզում, որ երկրիս խորքում կան ամենայն տեսակ հրացած և հալւած մետաղներ և հանքեր: Սրանք եռալով դուրս են ցատկում, կամ այսպէս ասենք՝ արտավիժում են իրանց մէջ գտնւած բաները:

Ամենից լաւ և ստույգ գննել և նկարագրել են Իտալիայի սարերը: Այս լեռներից մէկը անւանւում է Վեշւէ, որ գտնւում է

Նէապոլ քաղաքի մօտ, ծովի ափին: Այդ սարը այժմ ևս գործողութեան մէջ է. պատմենք՝ ինչ վերաբերում է զրան ամենահին ժամանակներէն:

Քրիստոսի ծննդից 62 տարի անցած, այսինքն այսօրւանից աւելի քան 1800 տարի առաջ, ոչ ոքի չացտնի չէր որ Վեզովը հասարակ սար չէ, այլ հրաբղխային է: Այն ժամանակներում զրւած զրքերում, որ մինչև հիմա պահւած են, Վեզով սարը նկարագրւած է իբրև հասարակ սար: Դա 500—600 սաժ. բարձրութիւն ունեցող մի սար էր, իր գագաթը բութ և շատ լայն: Դադաթի վրայ գտնւում էր մի ահաղին տարածութիւնով խոր տափարակ տեղ, որին ասում են բաժակ: Այդ բաժակի բոլորի շուրջը բուսնում էր խաղողի որթը. իսկ միջավայրում կային մարդադետիւններ, որտեղ արածում էին հօտերը: Վեզովի լանջերի վրայ ամենայնօրէն մշակւած դաշտեր ու շարտեր կային. իսկ ստո-

(Ձև 10)

րոտներումը՝ գտնւում էին բազմամարդ քաղաքներ. — Պօմպէյա և Հերքուլանում քաղաքները: 62 թ., Քրիստոսի ծննդից չետոյ՝ մի հզօր երկրաշարժ եղաւ, որ մե-

ծամեճ վնասներ տուաւ այդ երկու քաղաքներին: Այդ օրից սկսած, միշտ լսելի էին լինում ստորերկրեայ թեթև հարւածներ և այս շարունակ 19 տարի, այսինքն մինչև 79 թւականը: Այս թւականի դարնան սկսբում երկրաշարժը գորեղացաւ, այնուհետև սարի գագաթից բարձրանում էր բարձր ծխի մի սլուն, որը տարածւելով զէպի վեր, նմանում էր ահաղին թուխ ամպիլի: Ամենայն տեղ խաւարը սրտեց, սև ամպերի մէջ փայլում էր կայծակը: Թեթև մոխրից չառաջացած մեծամեծ ամպերը տարածւելով հեռաւոր տարածութեանց վրայ, անձրևախառն լինում էին երկրիս երեսին: Սարի միջից դուրս էին ձգւում նոյնպէս քարեր, և այս շարունակեց ութ օր ու զիշեր: Անձրևներից չառաջացան առուներ: Առուների ջուրը թանձր ցխի

մի հոսանք էր, որ ամենայն տեղ թափւող մոխրից էր յառաջացել: Սասանաւաճ երկիրը տեղ առ տեղ բարձրացաւ, իսկ Տովրի րափերից յետ քաշւեց և ցամաքած տեղերի վրայ մնացին մեծամեծ ձկներ: Սարի բաժակը խաղողի աչգիների և մարդագետիկների հետ միասին քարուքանդ եղան: Մշակւած արտերն անհետացան, իսկ հերքուլանում և Պօմպէյա քաղաքները ողողեցան ցլտաբեր առուներով և ծածկւեցան մոխրի տակ:

Ընն ժամանակներից սկսած Վեգուլ լեռը բոլորովին կերպարանափոխւել է: Նախկին սարից մնացել է միայն մի բարձր պատւար կամ փլատակ, իսկ բաժակի մէջ բարձրացել է մի ալ սար, նման շաքարի գլխին, սրի գագաթի վրայ է մի մեծ խանդակ: Կեռան գաղիվայրի վրայ և հէնց այն տեղում, ուր Պօմպէյա և հերքուլանումը ծածկւեցան, նորից աչգիներ են շինել և բնակարաններ կառուցել, մոռանալով որ՝ այդ տեղ էին գրտընում երբեմն երկոքին քաղաքները:

Սրանից 150 տարի առաջ, Վեգուլի շուրջը, այն տեղերում ուր որ երկու քաղաքներն էին, սկսեցին փորել ջրհորներ. և այդ ժամանակ հանդիպեցան մի ինչ որ պատի: Յետոյ սկսեցին աւելի ու աւելի փորել և բաց արին նոյն ծածկւած քաղաքները: Ձկները սրաշտպանւել էին շատ լաւ և կանգնած էին փողոցների երկարութեան վրայ: Փողոցները սալարկած են մեծամեծ քարերով: Ըստ սալարկների վրայ մնացել են անիւների խորունկ հետքերը. և այս խորունկները յառաջացել են սրանից՝ աւելի քան 1800 տարի առաջ: Չատ շէնքերի վրայ մնացել են վերնագրերը կամ ճակատագրերը: Մի կրպակում գտան ցանագան մրդեր -- նուշ, բնկոց, և այլն: Ի հարկէ նրանք փռած էին, բայց իրանց կերպարանքը չէին փոխել: Մի տան նկուղում գտան 17 մարդու կրճախք և մի կին, որ զրկած ունէր մի երեխայ: Նրա սրտանոցի վրայ կար մի ոսկեայ շղթայ և մատների վրայ կրում էր թանկագին քարերով մատանիներ: Առաստաղի դերանները վերելից տեղ-տեղ սևացել էին միայն, իսկ ներսի կողմից մնացել էին բոլորովին պինդ: Ընտել գտնւեցան նոյնպէս ուռլաններ և ալ իրեր:

Ս. Գ. ԲԵՐՆԱՐԴՆՅԱՆ

ՓՐԻԳՐԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՀԱՆԱՔԸ

Մէկ անգամ Փրիգրիկոս Մեծը, պրուսացոց թագաւորը, հաչակաւոր Վօլթէրի հետ մի հանաք արեց: Ինչպէս յայտնի է Վօլթէրը մի քանի ժամանակ ապրում էր Փրիգրիկոսի պալատում: Այդ ժամանակամիջոցում նա մի ինչ որ նոր բանաստեղծութիւն է գրում և կարգում է թագաւորի առաջ: Մի և նոյն ժամանակ թողաւորական տպարանքում կար մի հրեւելի յիշողութեան տէր և մի և նոյն ժամանակ Ֆրանսերէն լեզւին քաջահմուտ մի անգլիացի: Հէնց այդ անգլիացուն մէկ օր թագաւորը վակեց իրան պատկից սենեակում, մինչև որ Վօլթէրը կըկարդար իր նոր արտագրութիւնը: Անգլիացին միտքը պահեց այն բոլորը, ինչ որ լսեց նրա կարդալու ժամանակ: Միմիայն մէկ անգամ լսելով բանաստեղծութիւնը, նա կարող էր բերանացի ասել սկզբից մինչև վերջը, այն ինչ Վօլթէրը զիտէր իր հեղինակութեան մի միայն մի քանի կտորները բերանացի: Երկու օրից յետոյ Վօլթէրը դարձեալ եկաւ թագաւորի մօտ: Փրիգրիկոսը սկսեց յանդիմանել բանաստեղծին, որ նա խաբեւիայ է, զրականական զոզ է. այն բանաստեղծութիւնը, որ նա կարդաց իր առաջ, ուրիշի է, որից երևի զոդացել է, և այլն, և այլն:

Յուսահատուած Վօլթէրը ոչինչ չի գտնում իրան արդարացնելու համար: «Այստեղ երևի մէկ թիւրքիմացութիւն

կայ», ասում է նա: Բայց թագաւորը բարկանալով դարձեալ հաստատում է, որ նա զող է և հրաւիրում է իբրև թէ խակաւորն հեղինակին: Գալիս է անդլիացին: Նա ևս հաստատում է, որ ինքն է բանաստեղծութեան հեղինակը և իբրև ապացոյց բերում է այն, որ ինքը բերանացի զիտէ: Արանից չիտոյ նա ասում է այն երկար հեղինակութիւնը բերանացի առանց կանգ առնելու և չըմտածելով: Գողզիացու դարձանքը աւելի և աւելի դարգանում է և նա կորցնում է մինչև անգամ խօսելու ընդունակութիւնը: Աերջապէս Աօլթէրը ուշքի է գալիս, — օղնութեան է կանչում բոլոր երկնային ոյժերին և երգւում է, որ ինքն է, ինքը միայն այն բանաստեղծութեան հեղինակը, բայց ոչ մի կերպ չի կարող մեկնել այս խաբեփաշութիւնը: Տեսնելով բանաստեղծի յուզմունքը, թագաւորը չըկարողացաւ պահել իր ծիծաղը, և օրպէս զի հանդարտացնի զժրաղի հեղինակին, մեկնում է նրան, վերջապէս, այս հանելուկը:

4. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑ

Ա Ն Ե Կ Դ Յ

Հարսը ձանձրացել էր իր սկեսրայրից, և կամենալով որ նա շուտով մեռնի, միշտ տալիս էր նրան զարեհաց և թթու թան. և իր միտքը սկեսրայրից ծածկելու համար կրկնում էր.

«Գարէ հաց՝ թթու թան

Պապը ուտի՝ երթայ գութան»:

Ծերունին հասկացել էր հարսի միտքը. տեսնելով որ զարեհաց ուտելով լընտերքը մաշւել են, իսկ թթու թան խմելով՝ աչքերի լոյսը քաղւել ու ճպռտտել է, և ինքն էլ ուժից ընկնում է, որպէս զի հարսի որտալը լինի և որպէս թէ զարեհացն ու թթու թանը ոյժ են տալիս, ասաց.

«Գարէ հաց՝ թթու թան,

Պապը կուտի՝ կերթայ գութան:

« — Խաւիժ՝ խաւաւիժ,

Պապը ուտի՝ ընկնի ոտից»:

Հարսը սկսեց այնուհետեւ խաւիժ սլափափափել սկեսրայրի համար: Ծերունին օխ արեց ու սկսեց ուտել: Աչքերը լուսաւորւեցին, օտներն ուժի եկան և մոռացաւ լընտերի ցարը:

ՀԱՍՏ.

Հ Ա Ն Ե Լ ՈՒ Կ Ն Ե Ր

1) Էն լնչն է ինչ,

Բռնեմ բռովս մէկ՝

Թողնեմ՝ տնովս մէկ:

Ա. Սարգսրեանց

- 2) Երկու ջուկ-ջուկ հրամայական
Բարդեղէք իրարու հետ,
Եւ կըստանաք մի ածական,
Գործածական շատ բառի հետ:

Նոյն.

- 3) Սև եմ, նման ճիշդ նեղրի,
Իսկ աչերս են վագրի,
Ընկած զետնին խճի պէս
Երբեմն փայլում ոսկու պէս:
Ես ծնողիս չեմ սիրում,
Մահ է ինձ միշտ խոստանում,
Բաւական է մօտենամ,
Մի ժամայ մէջ հող դառնամ:

Առաջ. Ե. Ա.

- 4) Մի բառ փնտրեցէք, լինի մի վանկից,
Գայլութիւն ունի աշխարհի սկզբից.
Նա չունի լեզու և ինքն է անշունչ,
Բայց միշտ անպաղար հանում է շըշունջ:
Սա թէև չունի բերան զայլի պէս,
Բայց ինչ էլ որ տաս, անում է անտես.
Տուր նրան զոմէշ կամ փիղ ահագին,
Նա անհետ կանի ինչպէս ճնճղրկին:

Նախընթաց №-ի հաներուկի բացատրութիւնը հետեւեալ №-ում,
իսկ ընթուփնը՝ Կաջճեր:

Խմբագիր-հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Дозволено цензурою, 2 Марта 1889 г. Тифлисъ.

Типография И. Мартиросянца, на Орб. ул., д. № 1/2.

Շ ա ր ա թ ա լ ի Լ ր ա գ ի ր

ՅԱՂԷՔԱՆԴՐԻԱ

Լրագրոյս տարեկան բաժանորդագրինն է ամէն տեղի համար 10 ֆր.—
վեցամսեայ 5 ֆրանք. միշտ կանխիկ վճարելի:

— Փոստայի ծախքը Խմբագրութեանս կը վերաբերի:

— Լրագրոյս վերաբերեալ ամեն կարգի դրութիւնք պէտք է չղել հե-
տեւեալ հասցէիւ:

«Առ Խմբագրութիւն «ՆԵՂՈՍ» Լրագրոյս յԱղէքսանդրիա (Եգիպտոս),
(բօսդ Էփրսէին):

A la Rédaction du journal arménien «NÉGHOS». Alexandrie
(Egypte). (Poste Egyptienne). Խմբագիր—Տէր ԱՆՏՕՆ ՌՉՏՈՒՆԻ

РУССКІЙ

САТИРИЧЕСКІЙ ЛИСТОКЪ

ЖУРНАЛЪ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ, ЛИТЕРАТУРНЫЙ и ЮМОРИСТИЧЕСКІЙ.

ПРОГРАММА ЖУРНАЛА:

I. Сатирическая хроника челоѣческой жизни и ея явленій, имѣю-
щихъ мѣсто какъ въ Россіи, такъ и за границей. II. Сатирическая
литература: повѣсти, рассказы, сцены, пьесы, поэмы, стихотворенія
и тому подобное.—III Московскій листокъ: столичная жизнь и ея но-
вости.—VI. Петербургскій листокъ.—V. Сатирическое обзорѣніе
изящныхъ искусствъ: театръ, живопись, музыка и прочее.—VI. Сати-
рическая критика русской журналистики и литературы: краткіе пе-
реводы, рисунки и каррикатуры.—VII. Корреспонденціи и сообщенія.
—VIII. Смѣсь: шутки въ стихахъ и прозѣ, анекдоты, афоризмы, эпи-
граммы, пародіи, загадки, ребусы и т. д.—Сатирическіе и юмористи-
ческіе рисунки и каррикатуры русскихъ и иностранныхъ художни-
ковъ.—X. Объявленія.

Выходитъ еженедѣльно, въ количествѣ 52 №№ въ годъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

на годъ 7 руб., съ доставкой и пересылкой во всѣ города Россіи—
8 руб., на полгода безъ доставки—4 руб., съ пересылкой и достав-
кой—5 руб.

Плата за помѣщеніе объявленій за 1 разъ 25 коп. за строчку петита
въ одинъ столбецъ. За различные украшенія и рисунки къ объявле-
ніямъ плата полагается по соглашенію.

Отдѣльные №№ 15 копѣекъ.

Иногородніе подписчики адресуются исключительно въ контору ре-
дакціи: Тверской бульваръ, домъ священника Булгакова.

Гедакторъ-издатель Н. Н. Софдовъ.

ԱԳԲՈՐ

ՄԻԱՄԱՍԻՍ ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԵՆԻՏ

Հրատարակում է միևնույն դիրքով, միևնույն ուղղութիւնով եւ նոյն աշխատակիցների մասնակցութիւնով:

Տարեկան բաժանորդագինը պրէմիաներով 3 ռ. և 28 կ. փծստի մարկա:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакция „Агбуръ“, իսկ նորոստանմանից՝ Tiflis (Caucase) Rédaction de la Revue „AGBUR“.

Խմբ.-Հրատ. Տ. Նաղարեան:

Փ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Թարգմանած եւ հրատարակած գրքերը.

ՋՄԻՏԹ, Բենիամին Փրանկլին „ „ 40

„ Գէորգ Վաշինգտոն . . „ 60

„ Հոմերի Իլիականը . . . 1 —

„ Ոդիսականը . . 1 20

ՍՄԱՅԼՍ, Բնաւորութիւն . . . 1 50

Ճանապարհի ծախքը Թարգմանչի վրայ է

Վաճառուում են Թարգմանչի մօտ՝
Тифлисъ. Садовая, Марино-Анановское училище.

Տպագրութեան համար պատրաստ են՝

ԴԷ ԱՄԻՉԻՍ, Սիրա, Աշակերտի չիշտակարան: ՍՄԱՅԼՍ, Ինքնօգնութիւն: ԶԻՂԻՐ, Ազգականը: ԳՐՈՒԲԻ, պատմական պատկերներ: Վ. Կորշ ՎՕՐտերի կեանքն ու գրակաները:

ԱՐԱՐԱՏ

Կրօնական, պատմական, բանասիրական ամսագիր.

Հրատարակում է նոյն դիրքով և նոյն ուղղութեամբ:

Տարեկան գինը Ռուսաստանում 4 ռ.: Հասցէն՝ Св. Эчмиадзинъ, Ред.

„Арапатъ“.

Օրերս լոյս կրտանի

Տ Ի Պ Օ

ՂԱՆԻ ԱԳԱԹՆԵՐԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ

ՃԵՊԱՏԵՏ ՔՕԼԱՏ ԿՐՏԻ

(ԸՈՒՀԱ - Ղալի բարբառով)

Գինն է 1 ռ.

Ճանապարհատով 1—20 կ.

Փ ա ռ ա կ ա զ մ 2 ռ.

Դիմել «ԱՂԲԻԻԲԻ» Վաճառանոցը:

Լոյս տեսաւ

Տ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

ՅԱՅ-ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԻՔԻԱԹՆԵՐԻ

ՀԻՔԵՐՈՐԴ ԳԻՐՔԸ

Վաճառում է Թիֆլիսի հայ դրավա-

նաւանոցներում

Գինն է 50 ԿՈՊ.

ПОДАРКИ ДѢТЯМЪ.

Образовательныя игры и занятія.— Игрушки и забавы. Учебныя пособія.— Гигіеническія учебныя столы.— Дѣтскія книги и картины.— Волшебныя фонари и картныя къ нимъ.

Предлагаетъ въ большомъ выборѣ С. Петербургская Мастерская учебныхъ пособій и игръ.

Основа на вѣ 1873 г.

12 медалей на выставкахъ

11 Троицкая ул. 11.

С. Петербургъ.

6--4